

INFORME SOBRE LA MILLORA DE L'ASSISTÈNCIA JURÍDICA GRATUÏTA

**GOVERN ALTERNATIU
DE CATALUNYA**

Justícia

Rubén Viñuales i Òscar Aparicio

17 setembre 2021

CONTINGUT

INTRODUCCIÓ	3
PROPOSTES DE MILLORA I AMPLIACIÓ	5
DE L'ASSISTÈNCIA JURÍDICA GRATUÏTA	5
Ampliar i millorar els serveis inclosos en l'assistència jurídica gratuïta.....	5
Millorar la formació dels professionals i la qualitat de l'assistència jurídica gratuïta	7
Facilitar els tràmits per accedir a l'assistència jurídica gratuïta.....	10

INTRODUCCIÓ

El sistema espanyol de justícia gratuïta té com a característica essencial la independència i llibertat de defensa tècnica prestada per professionals amb despatx obert al públic i és, per tant, un sistema que ofereix la major i millor cobertura d'assessorament jurídic i defensa de totes les persones per igual, i per això la necessitat de millora del servei públic no és incompatible amb la preservació de l'actual sistema.

Aquest dret a l'assistència jurídica gratuïta, a més, permet a tots els ciutadans accedir, i és desitjable en condicions d'igualtat, al sistema judicial per a fer valer els seus drets.

L'organització i gestió del torn d'ofici i serveis d'orientació i assistència jurídica correspon legalment als Col·legis d'Advocats, institucions de caràcter independent que compten amb la competència disciplinària sobre els seus professionals als quals assigna la tasca de defensa dels justiciables que sol·liciten assistència jurídica gratuïta.

Amb la vigència de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1979, i mitjançant els Reials decrets 966/1990, de 20 de juliol, i 409/1996, d'1 de març, es van traspasar de l'Administració de l'Estat a la Generalitat de Catalunya les funcions en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics per al funcionament de l'Administració de Justícia i de les fiscalies.

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006, en el títol III del poder judicial a Catalunya, estableix, en el capítol III, les competències de la Generalitat sobre l'Administració de Justícia.

De competència estatal, la llei que regula la justícia gratuïta és la Llei 1/1996, de 12 de gener. Recentment, el 12 de març de 2021, s'ha aprovat el Reial decret 141/2021 amb el reglament d'assistència jurídica gratuïta. Tot i aquesta novetat legislativa del reglament del torn d'ofici, no deixa de ser necessari un canvi legislatiu i una adaptació del model als nous temps i les noves circumstàncies, tenint en compte que la Generalitat té determinades competències pel que fa a l'Oficina judicial i institucions i serveis de suport, la justícia gratuïta i els procediments de mediació i de conciliació.

En concret, els articles 105 i 106 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 estableixen, d'una banda, que correspon a la Generalitat, d'acord amb la Llei orgànica del poder judicial, determinar la creació, el disseny, l'organització, la dotació i la gestió de les oficines judicials i dels òrgans i els serveis de suport als òrgans jurisdiccionals, incloent-hi la regulació de les institucions, els instituts i els serveis de medicina forense i de toxicologia. I, d'una altra banda, que correspon a la Generalitat la competència per a ordenar els serveis de justícia gratuïta i d'orientació jurídica gratuïta. A més, la Generalitat pot establir els instruments i els procediments de mediació i de conciliació en la resolució de conflictes en les matèries de la seva competència.

La integració en un sol servei dels serveis complementaris com el SOJ, el SOM, unificar sota una sola "direcció" els múltiples serveis d'orientació jurídica que entitats i administracions han creat els darrers anys, l'extensió de la justícia gratuïta a sistemes de resolució alternativa de litigis, o als procediments en què les figures tècniques d'advocat i procurador no són necessàries, l'establiment de controls de qualitat en la prestació del servei... Una sèrie de reptes que han de comportar una reforma per dotar de qualitat i millorar un servei essencial que dona compliment a un dret fonamental.

També cal tenir en compte l'afectació que té en els professionals que hi estan inscrits i presten el servei. A Espanya, hi ha més de 45.000¹ advocats (el principal col·lectiu, però no l'únic) que exerceixen en el torn d'ofici. Un col·lectiu important de professionals del dret que, amb la seva tasca, donen compliment a un dret fonamental com el de la defensa jurídica, alhora que suposa, i no hem d'amagar-ho, una important font d'ingressos de tots aquests advocats.

En total, els 83 Col·legis d'Advocats amb presència a tota Espanya, van atendre 1.599.883 assumptes de justícia gratuïta durant 2020, la qual cosa suposa un descens del 19% respecte a 2019. Aquesta caiguda és conseqüència de la paralització de l'activitat judicial durant gairebé tres mesos a causa del confinament i la pandèmia de la covid-19.

Gran part d'aquest milió i mig d'assumptes generats, gairebé el 62% pertanyen al torn d'ofici, uns 988.000, mentre que el 34,7% corresponen a l'assistència lletrada al detingut (555.781). El servei de violència de gènere va atendre més de 56.092, que van suposar el 3,5% dels assumptes.

Un altre factor important és el cost econòmic d'aquests serveis. Les diferents administracions públiques van destinar més de 245 milions d'euros durant el 2020 a l'Assistència Jurídica Gratuïta, la qual cosa suposa un descens del 14,3% respecte a 2019, quan es van invertir més de 285 milions d'euros en aquest servei tan imprescindible per a la defensa dels drets dels justiciables.

La inversió mitjana anual per ciutadà destinada a justícia gratuïta va ser de tan sols 5,16 euros, enfront dels 6,08 de 2019. D'altra banda, va pujar la retribució mitjana que van percebre els professionals per cada assumpte tramitat: 153,14 euros, 10 més que en 2019, quan el cost mitjà va ser 143,17 euros.

La major caiguda d'inversió (un 20%) es va produir en el Torn d'Ofici, mentre que en assistència lletrada al detingut va baixar un 2,4% i les despeses en infraestructura gairebé un 5%.

En violència de gènere, no obstant això, es va produir una pujada de gairebé un 13% a causa d'un canvi de barems en diverses comunitats autònomes.

¹ Concretament 45.868 segons el XV informe de l'Observatori de la Justícia Gratuïta: <https://www.abogacia.es/wp-content/uploads/2021/07/XV-Informe-del-Observatorio-de-la-Justicia-Gratuita.pdf>

El Torn d'Ofici suposa el 64,8% de la inversió (158,7 milions), l'assistència lletrada el 21% (51,4), la violència de gènere el 4,9 (12 milions) i el 9,3% són despeses en infraestructura (22,7 milions).

Dins del Torn d'Ofici, la jurisdicció que compta amb major inversió és la penal, amb més de la meitat de la inversió, 88,3 milions d'euros. A continuació es troba la civil, amb 40 milions d'euros, el contenciós-administratiu, amb més de 8 milions (6%), i el social amb 3,8 milions.

A Catalunya la despesa va ser de més de 48 milions d'euros, amb un total de poc més de 302.000 expedients, el que suposa una mitjana de 160 euros per expedient (comptant també les despeses d'infraestructura).

Aquests 48.000.000 d'euros es desglossen en 34.302.522 (71% del cost total) en torn ofici, uns 9,5 milions (21%) en assistència lletrada a detinguts, uns 1,5 milions en violència de gènere (3%) i 2,3 milions d'euros (5%) en infraestructura del servei.

Per serveis, s'observa que a Catalunya el torn d'ofici gestiona 168 mil expedients (56%), 122 mil expedients d'assistència lletrada (41%) i 22 mil de violència de gènere (3%).

A Catalunya hi ha uns 10.000 advocats, sobre un cens de més de 104.000 exercents que presten els seus serveis tant en el torn d'ofici com el d'assistència jurídica gratuïta. Per tant, estem parlant d'un col·lectiu molt important quantitativament parlant i molt afectat pel servei.

PROPOSTES DE MILLORA I AMPLIACIÓ DE L'ASSISTÈNCIA JURÍDICA GRATUÏTA

Tradicionalment s'ha entès com a justícia gratuïta la manca de pagament d'honoraris d'advocats i procuradors. Però per reforçar la garantia d'accedir a la Justícia en condicions d'igualtat, el que és un pilar bàsic dels Estats de dret, es fan necessàries modificacions en tres aspectes fonamentals:

AMPLIAR I MILLORAR ELS SERVEIS INCLOSOS EN L'ASSISTÈNCIA JURÍDICA GRATUÏTA

- **Millorar la cobertura de l'assistència pericial**

Encara que contemplada per la Llei 1/1996, l'assistència pericial gratuïta és la gran desconeguda del sistema espanyol de justícia gratuïta, si bé amb la vigència de la LEC de 2001 i la modificació quant a l'aportació de les proves pericials juntament amb la demanda pogués haver determinat un major ús d'aquesta, sembla no ser així i són escassos –gairebé nuls– els supòsits plantejats, tot i la gran importància que pot tenir per a la resolució de molts casos.

La Generalitat de Catalunya va aprovar l'Ordre Jus/419/2009, de 17 de setembre, relativa al pagament dels peritatges judicials a càrrec del Departament de Justícia, però tot i aquesta regulació, la seva utilització ha estat escassa.

Si bé està força implementat en l'àmbit penal, en la resta de jurisdiccions cal signar acords amb els diferents col·legis professionals per a poder donar cobertura a aquest servei, establir registres amb professionals inscrits i que aquests registres i aquests serveis siguin públics i d'accés per a la resta d'operadors jurídics, sobretot tenint en compte que en la legislació actual la presentació de prova pericial té caràcter preclusiu a l'inici del procediment.

Cal, per tant, l'adopció de mesures que garanteixin aquest dret, la inclusió de registres de pèrits adscrits que permetin als advocats sol·licitar pèrits, convenis de col·laboració entre col·legis professionals, en l'àmbit de competències de la Generalitat, que es podrien implementar de forma immediata.

- **Reduir els aranzels de notaris i registradors**

Tot i que la Llei d'assistència jurídica gratuïta de 1996 ja establia la possibilitat de reducció de fins a un 80% dels aranzels tant de notaris com de registradors, el cert és que la pràctica ens demostra que aquesta reducció no s'ha aplicat.

Cal que des de l'Administració de la Generalitat s'incideixi en aquest aspecte, fins i tot complementant aquests percentatges, atès que és l'únic supòsit on el dret a la justícia gratuïta no és total.

- **Crear el Servei d'Orientació Penitenciària a tots els col·legis**

En totes les demarcacions on hi hagi un centre penitenciari, caldria l'establiment en les instal·lacions d'aquests centres d'aquest servei d'orientació penitenciària per tal de donar assessorament als interns de les presons, no tan sols per a l'execució de la pena, sinó també per totes aquelles accions derivades d'aquestes i que tenen incidència en l'intern (com matèries civils, laborals, seguretat social, estrangeria...) sempre que siguin conseqüència de la situació de privació de llibertat.

- **Ampliar el Servei d'Orientació Jurídica i impulsar els serveis de resolució alternativa de conflictes i la mediació**

En l'actualitat, el Servei d'Orientació Jurídica ha esdevingut més un servei de tramitació dels expedients d'assistència jurídica gratuïta i en molts partits judicials ni tan sols existeix. Aquest fet suposa un retrocés en els drets dels justiciables, atès que a vegades suposa fer tota la tramitació del reconeixement del dret per casos que o són insostenibles o es podrien resoldre millor amb altres mitjans, el que s'hagués detectat si el servei es prestés de forma més completa.

Cal ampliar el servei en tots els partits judicials, atès que en molts casos és la porta d'entrada del ciutadà a l'administració de justícia. Cal, per tant, un assessorament actiu, i complementar-ho amb el servei de resolució alternativa de conflictes per, si escau, derivar a la mediació en el supòsit que aquesta sigui millor solució que acudir als tribunals.

- **Crear serveis d'orientació especialitzats (violència de gènere, gent gran, persones amb discapacitat).**

Cada cop més hi ha col·lectius socialment vulnerables, amb problemàtiques que requereixen una orientació especialitzada. Per tant, es proposa la implementació, com a mínim en un dels diferents òrgans judicials de les províncies, de serveis d'orientació especialitzats en violència de gènere, persones amb discapacitat i gent gran, que tant per les característiques dels usuaris com per l'especificitat de les problemàtiques fan necessari un servei especialitzat diferent dels serveis d'orientació jurídica generals.

- **Ampliar l'assistència jurídica gratuïta en els aspectes previs al judici (conciliacions, reclamacions prèvies) perquè tenen incidència en el procés judicial.**

En l'actualitat el dret a assistència jurídica gratuïta només contempla la resolució judicial, mentre que tots els tràmits previs, que tenen una incidència importantíssima en el plet, no estan contemplats. Ens referim a conciliacions prèvies, a reclamacions administratives prèvies, etc. que ja defineixen l'objecte del posterior plet i, per tant, limiten el dret de l'advocat designat d'establir una línia concreta d'estratègia tecnicojurídica processal, alhora que limita el dret de defensa del justiciable, ja que ha de redactar ell mateix aquesta documentació, sense tenir cap coneixement jurídic del tema.

MILLORAR LA FORMACIÓ DELS PROFESSIONALS I LA QUALITAT DE L'ASSISTÈNCIA JURÍDICA GRATUÏTA

- **Impulsar l'especialització i la formació contínua dels lletrats que presten el servei en els diferents torns i en l'assistència lletrada**

En l'actualitat, per la incorporació dels lletrats al torn d'ofici, la majoria de col·legis professionals només demanen un curs d'especialització realitzat pels mateixos col·legis. Un cop superat, només cal fer cursos quan es produeix la incorporació a un nou torn.

Per millorar la qualitat del servei que es presta, tenint en compte que és un servei públic essencial, és necessària la formació continuada dels professionals que hi presten els seus serveis. A l'efecte, caldria establir cursos obligatoris amb caràcter anual per a aquells professionals que hi presten els serveis i cada vegada que hi hagi novetats legislatives importants.

- **Establir criteris de qualitat en el servei**

Es fan necessaris controls de qualitat del servei que presten els advocats al servei de torn d'ofici i assistència lletrada. Cal que hi hagi un coordinador de cada torn que, entre altres funcions ja assignades, tingui l'obligatorietat de fer controls de qualitat en el servei prestat.

Cal establir una taula de coordinació amb representants dels estaments judicials i del torn d'ofici, per valorar la tasca en conjunt i proposar millores del servei.

- **Millorar la retribució del servei**

El Reial decret 966/1990, de 20 de juliol, sobre traspàs de funcions de l'Administració de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria de provisió de mitjans materials i econòmics per al funcionament de l'Administració de Justícia, estableix, entre altres qüestions el traspàs de la Generalitat en "la indemnització, si escau, de les actuacions corresponents a la defensa per advocat i representació per procurador dels Tribunals en torn d'ofici davant els òrgans judicials amb seu a Catalunya i a l'assistència lletrada al detingut o pres quan el lloc de custòdia estigui situat en el territori de la Comunitat Autònoma."

Els professionals que presten el servei en el torn d'ofici tenen una percepció que ve determinada per uns barems o mòduls que estableixen quines actuacions tenen retribució i en quina quantia. Aquests barems o mòduls no es corresponen a la realitat de l'actuació professional, que determina uns honoraris per la totalitat del procediment i amb uns preus molt superiors.

Per tant, més enllà de fer mesures d'actualització o increment de les percepcions dels lletrats d'aquests serveis de justícia gratuïta, és necessària una revisió conceptual de com es retribueixen les diferents actuacions professionals que integren les diferents fases processals, la distinció entre aquestes i la fixació de l'adequada retribució per a cadascun d'aquests conceptes.

Per aconseguir un servei de qualitat, i al mateix moment que demanem als professionals una dedicació i uns coneixements actualitzats, és necessari dotar-la dels mitjans precisos per a la seva efectivitat i dels trets necessaris per a transmetre la importància de la tasca professional que se'ls encomana a totes les persones que hi participen, per això, en abordar les perspectives de futur es formularà una proposta justificativa en relació amb els diferents barems de retribució.

A tall d'exemple i sense ser un llistat tancat:

- Retribució de totes les assistències lletrades, incloent-hi la de les compareixences de l'article 544 ter de Llei d'enjudiciament criminal, que ara no es retribueix, la retribució de les compareixences per decidir la situació personal del justiciable, pagament dels recursos encara que no posin fi al procediment, assistència dels lletrats a entrades i registres.

- Pagament d'una quantia per a cobrir les despeses de desplaçament al jutjat en casos de suspensió de vista.
- Pagament de les reclamacions prèvies, les conciliacions, etc.
- Pagament de totes les execucions amb independència del temps transcorregut des del plet principal.

- **Adaptar els equips de guàrdia a les necessitats dels serveis per millorar les càrregues de feina en les assistències al detingut**

Es plantegen diferents deficiències que hauran de ser resoltes per a l'adequat funcionament dels serveis de guàrdia i impedir la seva saturació, ja sigui pel nombre d'assistències que es produeixen o per la distància que han de cobrir els advocats de guàrdia, que fan que el servei perdi eficàcia en perjudici del ciutadà i de la mateixa Administració de Justícia.

El fet que en moltes guàrdies només hi hagi un advocat d'assistència al detingut provoca que en partits judicials de gran càrrega de treball s'alenteixi el servei de guàrdia. Per tant, cal fer un estudi de tots i, a banda dels lletrats de guàrdia, implementar la figura dels advocats suplents (que seria un llistat diferent) per donar suport en els casos d'acumulació.

L'augment de cost econòmic de les solucions que es plantejaren troba la seva justificació en l'obtenció d'un servei de qualitat que compleixi amb les necessitats dels òrgans de l'administració de justícia i amb els drets del justiciable.

També cal establir torns de guàrdia per als judicis ràpids per evitar que el fet que el lletrat estigui en una vista del judici ràpid paralitzi les diligències en jutjats d'instrucció.

- **Millorar el sistema de conformitats penals**

En la pràctica judicial és habitual la conformitat en un alt percentatge de casos del torn penal, tant en les guàrdies i judicis ràpids, com davant els jutjats penals.

Tot i que alguns partits judicials compten amb protocols d'actuació, les xifres demostren la gran quantitat de temps i esforços perduts per la impossibilitat d'arribar a pactes si no es fan el mateix dia de judici.

Atès que gran part d'aquestes situacions es donen amb advocats del torn d'ofici, és necessària una regulació que contempli el diàleg directe entre les parts i el Ministeri fiscal més enllà del dia de la compareixença o de la vista.

- **Implementar les videoconferències en l'assistència lletrada**

Les dades demostren que en molts partits judicials no s'utilitzen videoconferències en l'assistència lletrada a víctimes o a detinguts. Això provoca desplaçaments innecessaris, pèrdues de temps en trasllats i en atenció als defensats.

Cal una regulació clara en què es prioritzi les videoconferències.

FACILITAR ELS TRÀMITS PER ACCEDIR A L'ASSISTÈNCIA JURÍDICA GRATUÏTA

- **Facilitar l'obtenció de dades econòmiques per concedir el benefici de justícia gratuïta.**

En l'actualitat, correspon al justiciable aportar gran quantitat de dades econòmiques que, per altra banda, tenen diferents administracions, el que suposa, no només una despesa econòmica, sinó un endarreriment en el millor del cas, o desestimacions per manca de documentació, en el pitjor, en casos urgents i que a més serien susceptibles d'obtenir resolucions favorables.

Per tant, s'imposa establir convenis amb les administracions tributàries, serveis d'ocupació i administracions locals, perquè, prèvia autorització del sol·licitant, des dels serveis de la comissió del torn d'ofici, es puguin obtenir aquestes dades.

- **Presentar telemàticament la documentació**

S'ha de facilitar la presentació telemàtica de tota la documentació que el justiciable ha d'aportar, així com la sol·licitud inicial, i també la documentació que els lletrats han d'aportar per justificar els mòduls o barems.